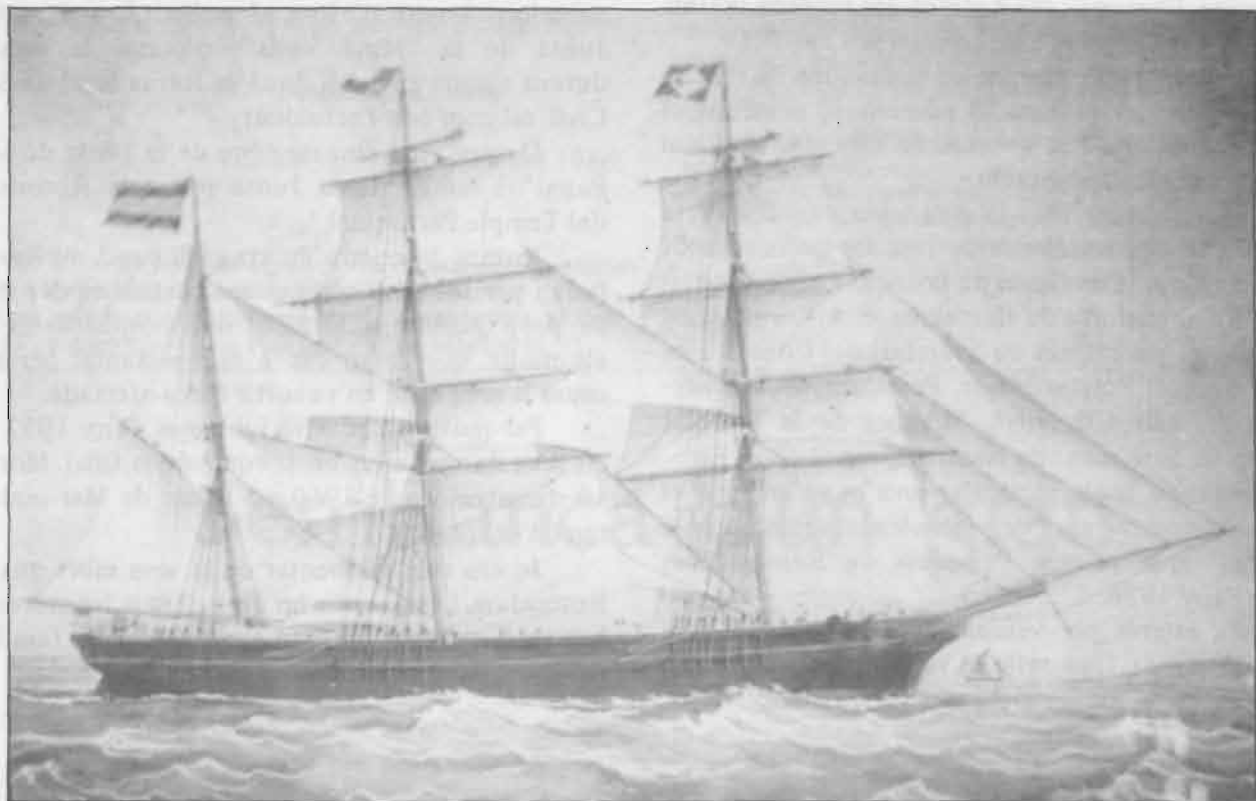

Corbeta "HABANA" (Foto prop. Família Sust).

La marina velera i l'escorbut

De tothom és prou conegut l'intens tràfec que entre les nostres costes i Amèrica es desenvolupà per part de velers i tripulants vilassarencs durant una llarga època del segle passat. També, pels exvots que hem pogut veure a ermites, com la de la Cisa, o bé per transmissió oral, ens han arribat històries de naufragis i de supervivències. Del que potser n'estem menys assabentats és respecte d'una d'entre les moltes problemàtiques de bord, com és la sanitària. Deixant de banda els accidents, que suposem que eren usuals en aquell tipus de navegació, ens trobem que en Lluís Guardiola en el seu llibre *Sant Joan de Vilassar. Monografia*, ens parla que els problemes més freqüents que li arriben en aquest sentit, per tradició oral, són dos: el "vomit negre", altrament anomenat "febre groga", i l'escorbut. Sense donar-ne xifres concretes, el mateix autor relata que si bé la febre groga era excepcional en els velers de Vilassar —cosa que parla a favor de la bona higiene que hi havia—, l'escorbut no hi era tan inusual. Així doncs, i a partir d'això que hem dit, tractarem d'aprofundir en aquest problema en concret.

La paraula *escorbut* no deriva, com ho fan la majoria dels nostres mots, del grec o del llatí, gent de navegació intensa però de viatges curts, sinó que ens ve del *schorbut* neerlandès, país avesat als viatges transatlàntics. Traduïda literalment vol dir "tinya", i encara que com veurem no hi ha una relació directa, les

lesions de la pell de l'afectat la poden recordar.

L'escorbut apareixia en els tripulants dels vaixells al cap d'un temps d'estar navegant o bé d'alimentar-se exclusivament de la cuina de bord. Aquest temps, fixat en dos o tres mesos, podia variar en funció del tipus de menjar que portava el vaixell i de l'estat nutricional de la tripulació en embarcar. Passat aquest període el navegant notava que les dents se li aflluixaven que amb el més insignificant cop se li feia malbé la pell i que les ferides no se li curaven. També es notava secs els ulls i la boca, li queien els cabells i al mateix temps la seva debilitat el portava a cansar-se fàcilment. Al voltant de l'arrel dels pèls i dels cabells apareixien deformacions i hemorràgies, sobre tot en els braços, les cames i el tronc. Les genives els les veiem inflades i sagnen fàcilment. Si en aquest moment arribava a port o tornava a casa seva, tot això desapareixia al cap d'un temps. Ara bé, si la travessia s'anava allargant, podia morir, generalment a causa de qualsevol infecció superable amb facilitat en condicions normals.

No es tractava pas d'un problema nou. Durant les Creuades, en els segles XII i XIII, va ser quan van aparèixer els primers casos descrits. Però deixant aquesta de banda, l'època d'or de l'escorbut la trobem a partir dels inicis dels viatges expedicionaris europeus cap a l'Àfrica i Amèrica. Va ser sobretot en els viatges a Amèrica a partir del descobriment que el nombre de

malalts s'incrementà enormement. En aquella època les tripulacions s'alimentaven exclusivament de carn seca i de conserves salades. Una referència demostrativa la trobem en un viatge de Vasco de Gama al Cap de Bona Esperança, en el qual l'escorbut li va fer perdre les dues terceres parts de la tripulació.

Tot i que anaven sortint escrits parlant del problema (Sennert 1624, Fricks 1693, Barbette 1695), ningú no endevinava la causa de l'escorbut i conseqüentment no s'hi trobava solució. No va ser fins l'any 1747 que el doctor Lind, metge de l'Armada anglesa, va començar a recomanar la llimona per combatre la malaltia. Coincidí aquest fet amb un viatge del capità Cook, marí anglès descobridor de nombroses i importants illes del Pacífic, que bo i que durà tres mesos llargs, el fet que els seus homes anessin menjant productes frescos va donar com a resultat que no es presentés cap cas d'escorbut en tota la travessia.

Per tot això exposat ja es podria anar deduint que les llimones les fruites i les verdures fresques protegien contra aquest problema generalitzat fins aleshores. Va ser molt més tard, l'any 1933, que amb les noves tècniques es va identificar la vitamina C, altrament dita àcid escòrbic o factor antiescorbútic, i que era concretament la manca d'aquest factor allò que produïa l'escorbut.

No deixa de cridar l'atenció el fet que durant l'època de les travessies dels vaixells vilassarencs, que podríem situar sense cap afany de concretar, entre els anys 1830 i finals de segle, seguís apareixent l'escorbut, i que el record d'antics navegants ens parlessin del vi com a bon antiescorbútic. Per mitjà de notes i testimonis orals, en el llibre anteriorment citat se'ns dona una idea general del tipus d'aliment que portaven aquells vaixells per a viatges de fins 80 i 90 dies. Els aliments predominants eren essencialment galeta, bacallà sec o "peixopalo", bacallà salat, arròs, patates, fesols, cigrons i sucre. Se'n podrien afegir d'altres, però en una proporció

molt més petita. A més, el peix que pescaven durant la travessia.

De tots aquests aliments, l'únic que pot aportar vitamina C en quantitats relativament importants és la patata, en una proporció de 15 mg. de Vit. C per cada 100 g., sempre i quan les considerem en bones condicions de conservació. En comparació, la llimona en té 45'5 mg. cada 100 g., la col 45, i els espinacs 40, citant-ne només uns exemples. La dieta bàsica per no acabar agafant l'escorbut hauria de tenir uns 40 mg. de vitamina C.

De totes maneres, un testimoni que aporta l'autor del citat llibre ens parla que el plat de cada dia dels navegants era quasi inevitablement el de bacallà amb patates. És possible, però, que el testimoni recordés millor les darreres travessies, i que possiblement en l'inici del trànsit marítim les patates hi fossin escasses o nul·les, i l'aport en vitamina C dels aliments fos mínim, cosa que justificaria la presència d'escorbut en els nostres vaixells.

Per concloure, direm que l'escorbut ha deixat avui en dia de ser un problema per a la navegació. Ni les dietes actuals són les de segles passats, ni el temps entre port i port no és el mateix. Tot i així, és interessant recordar que l'escorbut quedarà sempre com un dels punts negres de les idealitzadament romàntiques històries dels tripulants de velers.

Rafel Ortega i Rector.

BIBLIOGRAFIA

- Lluís Guardiola i Prim, **Sant Joan de Vilassar. Monografia**, I.G. Garcia, Vilassar de Mar, 1955.
- Pedro Laín Entralgo, **Historia Universal de la Medicina**, tom 4, Salvat, 1981.
- Harrison, **Medicina Interna**, 5a. edició, La Prensa Médica Mexicana, 1977.
- Willis, **Medicina Interna**, Ed. Panamericana, 1984.
- J. Martinez, **La ciencia de la nutrición, Alimentación y Dietética**, Egraf, 1985.
- Lyons - Petrucelly, **Historia de la Medicina**, Doyma, 1984.
- **Diccionario Terminológico de Ciencias Médicas**, Salvat, 1976.

LA NOSTRA CATALUNYA

Catalunya que estàs trista
conta'ns el teu desconsol,
serà que els teus fills t'ofenen?
és que no t'estimen prou...?
El diable amb pell d'ovella
la cultura et tira al fons?
No callis la teva angoixa
parla, que en quedem de bons,
dels que per tu moririen
per defensar-te tan sols.

Ma tristesa, és ben sabuda
i prou també em fa plorar.
Els que no són fills de parla,
que un dia en van fer adoptar
i els vaig donar bon hospedatge
pa, amor, també treball
i benestar com els altres...
¡Contra mi s'hi han tornat!

Han blasfemat contra un home,
que sempre per mi ha lluitat,
i ha pagat amb captiveri
per defensar-me, no es cap misteri,
i estimar-me de veritat.

Ara, em cremen la natura
i em dona molt que pensar,

¡el millor de Catalunya!
boscos, prats, també alsinars
fins arribar a la muntanya
¡Que és el nostre Montserrat
on regna la Moreneta
que és mare dels Catalans!

No ploris més Catalunya!
que et defensarem a pols,
treurem les nostres senyeres
les aixecarem al vol.
No permetrem que t'enfonsin
ni t'insultin dia i nit,
ni que et malmetin la parla
i ofeguin el teu gran crit.

V. M. N.